

Open brief an alle Bildtkerts en niet-Bildtkerts, naar anlaiding van 'e slechte tyd

<https://hdl.handle.net/1874/234767>

221

Q. 1884, V. 12

15

mm 11157

W. D. ...

OPEN BRIEF

AN

ALLE BILDTKERTS EN NIET-BILDTKERTS,

naar aanleiding van 'e slechte tyd, schrewen en op aigen
kosten drukke laten

DEUR

'N BILDTKERT.

W. D. ...

Drukt en te bekommen steld bij J. KUIKEN Jz. te Stannebuurt.

768

OPEN BRIEF

AN

ALLE BILDTKERTS EN NIET-BILDTKERTS,

naar anleiding van 'e slechte tyd, schrewen en op aigen
kosten drukke laten

DEUR

'N BILDTKERT.

Die krimmenasies over 'e slechte tyd binne teugenworig groot. Elk het der wat over in 'e melk te brokkelen. Erbaiers klage, boeren klage, burgers, neringdoenden, handwerksloi, domenies klage, ja, wie klaagt'er niet! 't Is of de maatschippij één groot hospetaal is vol kermende gewonden. Jeremiades komme je teugen van alle kanten!

Ziet het 'er dan werkelijk zoo naar uut? 't Spreekwoord zait: „klagers gien nood, pogchers gien brood”, maar dat spreekwoord is wel wat overdrewen; — zonder reden klaagt of pocht in 'e regel gien een, maar de een klaagt en pocht wel wat gouwer as de andere.

'k Hew gelukkig nag gien bril noodig, myn oogen binne nag goed, maar om 't blik te gooien in 'e „slechte tyd”, wil 'k es 'n bril opzette. Niet een met bolle glazen, want die vergroot de boel, maar een met holle glazen —, dan zien 'k wat scherper, weetje. Dat myn bril 'n bitsje verklaint, zil ik in berekening brenge.

Zie zoo, klaar ben 'k al. Nou zil 'k jimme vetelle wat en hoe ik alzoo deur myn bril zien. Kiek jimme ondertusschen zels ok wat toe, want de mogelikhied blyft bestaan, dat ik verkeerd zien of jimme niet persies zeg wat ik bedoel.

Onbedrieg'leke kinmerken van 'n slechte tyd binne as 't goed gien geld geldt. Dat is nou 't geval met hest alles; alles is goedkoop, behalwen spek en vlaisch, 'n inkel ding meer en veral het kunsje om an 'e kost te kommen. Dat kunsje is weerga's duur teworig! Omtrent alle pryzen binne in 'e leste jaren achteruut loopen, — de prys van minschekracht natuurlik ok.

Voor 'n jaar of wat waar er voor alles plak te vieren, alles kon goed geld opbringe, de dagenhuur worden hooger betaald as nou.

Teworig zit alles vol; — owerproductie hiet dat — der binne te veul landbouwvruchten, te veul febriekswaren, der binne ok te veul boeren, bakkers, winkeltsjeloi, te veul minschen die't gien genog werk hewwe, (dat loof ik hartgrondig) en wat ik ok wel loowe wil is: dat er ok nag al te veul jeneverhuusen en kroegen binne. Sommegen beweere: der binne te veul minschen en hier loof ik nou weer niks van; 't wil my wel an dat er te veul minschen binne die 't — ongelukkig genog — heur aigen „ach en wee” niet genoegzaam begrype.

Te veul minschen en te veul levensbehoef-ten, te veul eten en te veul febriekswaren! Dat vloekt raar teugen 'n ander! Dat is klinkklare onzin. De bedoeling zil wel 'n bitsje anders weze: te veul minschen die't niks hewwe om heur mond te stoppen en òk te veul minschen die't gien raad wete bijna met al heur geld en goed. Zou 't zoo niet opvat worre motte? Dan kin 't teminsen wat kleur krije.

'k Hew wel is wat hoord van 't vraagstik „owerbevolking”; is deuze teugenstrydige toestand de oplossing of is 't het uatgangspunt van dat vraagstik? As 't de oplossing waar, dan docht my zou 't al lang vonnen weze vóór mij, want wat ik hier zeg is oud-nije's. 'k Weet er te min van om over 't vraagstik der owerbevolking deur te praten en ik dwaal ok mooi of! Nou dan.

De vastigheden binne ok achteruut loopen, huusen binne gouwes schande goedkoop, veral de op-etes-huusen binne niks in trek. De landprijzen binne ok veul leger worren, maar niet zoo veul as die van 'e huusen, want landkopen is een met van de sekuurste geldbeleggingen en derdeur is er nog altyd liefhewwerij voor. Land mot er weze, zonder land gien eten, zonder eten gien minschen en ok gien huusen.

Omdat 't land de bron is, weruut 't heele minschdom zyn bestaan putte mot, derom is landbezit 't hoofdbezit en is het uut de aard van 'e zaak in 't algemeen nomen 'n zekere weg, om in korte jaren van achteruutgaande tyd 'n heele plattelandsbevolking „ruts” te halen, zoo aarm te maken as mieren. (Ierland is 'n duud'lik voorbeeld.) Natuurlik motte dan de huurgebruukers er eerst an geloowe en zijdelings deur deuze de neringdoenden en ambachtsloi; want de maatskippij hangt an 'n ander. Elk begrypt wel dat as de boer klaagt, dat 't dan ok niet lang meer dure kin of de winkeltsjeman en ambachtsman klaagt ok.

'k Vergat hest de erbaiers te noemen, maar die loi klage ommes altyd en just derdeur worre ze maar veul

te min noemd en anhoord; zij binne meest buuten 't gebed en worre eenvoudig niet hoord, omdat 't 'n „natuurlike zaak” is dat de erbaiers of daglooners op „jan p.psplak” zitte in 'e maatschippij. Vraag maar es wie 't aigentlik de slechte tyd 't meest drukt en min zil vrij grif tot antwoord krije: „de huurboeren, genieren, ambachtsloi en neringdoenden; die lije deur de bank (over zyn geheel) 't meest”, wordt er vaak zaid. „De bedekte aarmoede het 't meest uut te staan.” 't Werkvolk wordt gouwes verzwegen, — dat is 't lijen gewoon en wie 't hangen wonnen is, doet 't ommes niet zeer!

Bedekte aarmoede! As bedekte aarmoede dan zoo veul slimmer is as openlike aarmoede, mij docht, gooi dan de bedekking er maar of. Gaan naar beneden op 'e maatschappelijke ladder, as 't der beter is, maar der het gien een smok op! As 't zoo'n kruus geeft om baas te blywen, wor dan knecht!

't Is ondertusschen waar dat zij, die 't leegste plak in 'e maatschippij innimme motte, 't deur alle tyden hiene ok 't minste hewwe. Bij algemeene teugenspoed hewwe zij het 't hardst te verantwoorden en in 'e goeie tyden geniete ze naar preporsje ok 't minst van 'e voordeelen.

Dut is 'n waarheid der 't gien een vreemd bij op hoort, omdat 't zoo'n heel gewone, alledaagsche waarhied is.

Grondbezitters mosten heur dood stil houwe ower de slechte tyd. Ik bedoel zokke niet, die 't land

veulst te duur kocht hewwe in der tyd en nou groote verliezen lije, ofschoon zij wel erkinne zille, dat ze doe heel oweryld te werk gaan binne in 't aankopen. Ik hew 't oog op 'e landbezitters in 't algemeen.

As wy es ewen omkieke, ontdekke wy allegaar dat de landheeren een heel tal van jaren achter 'n ander 'n bovenmatig groote landshuur in 'e buus stoken hewwe. Alles — ryp en groen — most doe landhure; 't grensde an razernij, — de een bood al meer as de ander en — 't kon. De landheeren hadden alle reden om heur doe van plezier in 'e hannen te wrywen. 't Karregje reed o zoo mooi! Doe't de eerste slechte oogst kwam, in 't jaar zeuwen en zeuwentig, worden nog de zelde hooge huren betaald. Wel kregen de landbruukers jaar op jaar geducht voor de broek maar.. „hoop doet leven” en nog altyd huurden ze land teugen de klippen an. Al gouw waren de kleinste en zwakste geniertjes ruts haald, maar 't gaf nog wainig invloed op 'e huren. Wert een viel, der stonnen verschaidene klaar om 't zelde lot te ondergaan, want wat waar de maatstok voor 't huurbepalen? Niks as: wat 'n ander belooft kin ik ok beloowe.

Verwind, as min waar, an goeie oogsten en beste pryzen wordde 't land niet huurd naar redelike kans om wat te verdienen, maar naar 't de buul nog zwaar waar bij de liefhewwers. Min huurde zooveul as min zoo ja zoo nea „omgaan” kon, zooveul kaptaal en krediet as de huurders maar hadden of krije konnen wordde op 't spul zet. Dat waar 'n groote fout, maar een die't wel wat toe te geven, te minsen wel te verklaren

is. De goeie uitkomsten lokten en lachten an en doe 't de slechte tyd kwam, doe waar min deur huurjaren vaak gedwongen in 't zelde spoor vort te gaan. Buutendien, wat zouden de landgebruukers ok andes? Doen es wat, 't geen je niet leerd hewwe. Landbruuke waar ommes heur vak. En van 't springen van 'e bok op 'e ezel komt ok maar zelden wat goeds. Dat buttert lang altyd niet.

Ieder kimmeneert, de landheeren ok.

Werover?

Dat de huren wat achteruutloopen binne, dat ze niet andes as met klaagliederen binne te innen, dat er wel 'es 'n heele of 'n halve huur naar zyn grootsje vliegt enz. Da's allegaar waar, maar wy hewwe juszoo beriddeneerd dat de landheeren 'n reeks goeie jaren 'n buutensporig hooge huur beurd hewwe, dat motte ze niet verbij ziene en ok niet dat — hoewel de tyden nou slecht binne — zij dochs altyd nag an 't langste end trekke.

De huur wordt ower 't algemeen vrij grif betaald, de konkerensie onder de boeren is nag altyd groot en de verhuurders zorge wyselik dat ze voor de huur onder dak binne. Ze make ommes de huurkontrakten hest altyd zoo, dat de riseko van alles voor de gebrukers opdraait. De scherpe konkerensie just in 't boerevak maakt heur dat heel maklik.

Nag altyd binne de huren hoog genoeg. Zekerlik, de landheeren magge niet klage; heur mes snijdt altyd, al snijdt 't de eene keer dieper as de andere.

Geheel andes is 't met de neringdoenden en am-

bachtsloi. Wel hewwe ok die vettere en meer magere jaren, maar voor heur komme der tyden dat heur mes waigert te snijen, dat 't botweg ofschampt of om-lait.

„De huren motte naar beneden, dan gaat 't de boer en deur hem de heele maatschippij beter” hew ik wel vaak beriddeneeren hoord.

Deur m y n bril bekiek ik de zaak 'n bitsje ans. Wat ik dalik toegewe wil is dut: de huur, die't de boer an 'e landheer niet hoeft uut te keeren, steekt ie zels in 'e buus. De boer wordt krekt zooveul ryker, as de landheer minder krijgt. As 'n boer 40 morgen land bruukt en per morgen b. v. 10 gulden minder huur geeft, dan scheelt hem dut dadelik f400,—; nimme wy voor f10 f20,— dan scheelt 't f800,—. Maar 'k wou wel 's wete hoe hoog as 't land huurd worre kin, zil de boer op 'n duur 'n bestaan hewwe. Noem 'es 'n cyfer! ? De stimmen hierower zouen nag al wat uuteen loope, zou'k dinke.

Wy hewwe in 'e goeie jaren zien, dat bij goeie opbringst en flinke pryzen der 'n heele slomp geld an huur of kin — dan kin 't 'n boel lije. Wy hewwe ok zien in 'e leste jaren — meer as wy wel wouwen — dat 't land zels voor niemendal nog te duur waar. De huur verspeuld, 't zaaigoed weg en 't arbaidsloon er op 'e koop toe bij inschoten. Wat bewyst dut? Dat 'n boer, al pot ie wat op in goeie jaren, dochs zyn spaarpot weer lege mot as er 'n slechte rytte van eenig belang komt. Op 'e lange baan gaan huurgebruikers om 'e nagel; at ze tevens aigenaar binne dan

niet, dan kinne ze wel 'n opstopper vele die't raakt is. Gaan de geschiedenis maar lans en jimme zille wel tot de zelde ontdekking komme.

Bovendien, as 't middencyfer, wer 't land voor huur worre kin, al zoo wisselvallig is, hoe dan zoo'n cyfer de maatschippij binnen te krijen? Min most dan alle konkerensie wegdenke, alle boeren mosten as één man zegge: wy verpoffe het om 't land hooger as zoo en zoo hoog te huren. Das niet denkbaar en veul minder uut te voeren. De wetgever meschien!? Zoo? dus de wetgewer zou zegge motte: landheeren, jimme magge 't land niet hooger as zoo hoog verhure. Belachlik begryp! De vrije konkerensie onderdrukke deur de wet! Bin jimme al heel mal? Das alles behalve te vereenigen met de inzichten van de kienders der negentiende eeuw. Nea, leve de vrije konkerensie, die 't de zwakkeren in heur levensbestaan bemoeilikt, ja heur dat bijna ontnimt! Leve de vrije konkerensie! derdeur komt de rechte man op 't rechte plak — ten koste van wie en wat het wil!

Zien asjeblieft ok niet over 't hoofd, dat niet de landheeren alleenig, maar dat vernaamlik de huurders zels de huur bepale.

Wil jimme nou hewwe dat de landheer zegge zil: boer, jou kin niet te veul huur geve, geef mij maar zooveul as je behoorliken misse kinne. 't Zou wat moois weze! Zóó zit de wereld nag niet in 'n ander! Denk er an dat de landheer ok heel goed de huur imploijeere kin. De man het vaak kienders en fermiellie. Al het ie genog te eten en te drinken, hij denkt evengoed an

zyn kroost as 'n boer en strekt zyn zorgen ok tot over 't graf uut, net as ieder ander. Loof 't maar: 'n gans het krekt zoo goed zyn vêer noodig as 'n mosk, en al het de eerste veul meer veer as de leste, baide kinne niks er van misse of zy binne schonden.

Schraapzucht en geldwolverighied laat ik hier buuten 't spul, want dat viendt min in alle standen. Der binne vekeerde landheeren, maar ok alles behalve eerlike boeren.

Hoor 's „landshuren-naar-beneden-hewwe-willers” 'k loof dat jimme eventsjes de plank mis binne of liever jimme hewwe de klok wel loijen hoord, maar of jimme de bengel viene kinne, dat wil 'k betwywele. Waar jimme bedoeling uutvoerbaar, dan zou 'k er hard voor weze, omdat 't altyd w a t help, maar in myn oog is dut 't geneesmiddel niet.

Wy motte in zokke zaken niet alleen de oogen hewwe op ons gemeente, streek of prowinsje, maar op 'e heele beschaafde wereld.

Is er niet in alle landen geklaag en gekrimmeneer; heerscht er niet oweral „malaise” en „crisis”? (ziekelike toestanden zouden wij hest zegge.) Overal gist 't en murmereere de minschen over heur lot. Nim Amerika bijvoorbeeld. Min zou zegge: dat is 'n landsje bij uutnemendhied: vruchtbaar land in overvloed, vrijhied, an niks is er gebrek.

As wy 't es vergelyke bij 'n huushouding, dan zouden wy zegge: alles is er in folio, van alles is er in 'e huus. En dogs is de toestand er zoo rooskleurig niet, al mag 'ter ok in sommege opzichten beter weze as in 'e ouwe wereld.

Beroeringen, werkstakingen, stilstand in nyverhieds-zaken deur de „owerproductie”, owervolle pakhuusen met allerhande goed — en dochs loope der ’n massa minschen zonder werk en met honger in ’e hals, veral in ’e groote steden. Met enkele woorden: de minschen klage der ok. Best land is er omtrent voor niks te krijen, dus de hooge landshuren kinne ’t derzoo teminsen niet geheel op ’e kop krije. Min mot wel tot ’t besluit komme dat de huushouding der niet goed regeld is. Hait en mem (de staat, het land in zyn geheel) hewwe owervloed van alles en — dogs is er broodgebrek bij veul kienders (de beweuners). Gaan alle landen zoo in ’t bezonder na en oweral stoit men op ’t zelde: veul te min en dochs owervloed.

De grond is de groote broodkas, der ’t wy allegaar ons eten uut hewwe motte en as nou inkele minschen maar ’n sleutel hewwe om die broodkas te openen, dan motte ommes al die andere minschen om ’e stuk springe; zy binne heel veul ofhankelijk van de sleuteldragers en dat binne, docht ik, veral de grondbezitters. Nou bin ’k zoo wys wel om te zien, dat er ’n boel andere omstandigheden toe metwerke, om de schadkant hiervan wat te verzachten. De grondbezitters hewwe de andere loi noodig om de grond te bebouwen, om heur gereedschap te maken en te leveren enz.

Maar deuze omstandigheden binne zoo groot niet om te beletten dat de niks-bezitter altyd danse mot naar de pypen van de bezitter, dat — om ’n beeld te

bruken — de bezitters 't vleysch naar heur toehale kinne en de bonken met zeen en 'n bitsje murf voor de niet-bezitters te behiemelen overlade. De grooten kinne de klaintsjes opete; de sloot tusschen de bezitters en niet-bezitters wordt hoe langer hoe breeder, 't geld en derdeur de macht rolt al harder en harder naar de groote bult toe, veral in minne tyden as de teugenworige. Die groote konkerensie, dat stryden en vechten om 'n stikje brood machtig te worren tusschen de klaine man en zyn gelykens, dat lait meen ik nergens ans toe as om heur zels uut te putten en 't geld, vaak lans 'n boel omwegen, op één bult te brengen. Mij dinkt: da's zoo duud'lik as glas. 't Is krekt 't zelde as wanneer men zait: twee honnen vechte om 'n bonk, en de darde gaat er met op 'e loop.

Overal te veul levensbehoefden — en overal gebrek an 't noodige! Weet nou gien een wer 't dat van of komt, hoe 't dat raadsel in 'n ander zit, hoe 't dat op te lossen is. 't Lykt my mal toe. Der binne zooveul knappe koppen in 'e wereld, is nou gien een knap genog om te zien en te zeggen: hier zit 't him in, dús de kwaal en dás 't geneesmiddel.

Elk het zoo zyn zienswyze, maar wer knappe koppen gien mouw an wete te passen, der zil ik 't werachtig wel late om op 'n toon van gezag 't geneesmiddel an te wyzen; maar dochs wil 'k jimme zegge hoe 't ik deur myn bril de zaken in 't kort beschouw.

Ik kin nergens ans de fout of de oorzaak van owerloed an de eene kant en veul grooter gebrek an de an-

dere kant, in vienne as hierin : wanverhouding tusschen de bezitters en niet-bezitters, tusschen 't „kaptaal” en „werkkracht”.

„Dat wete wy wel, dat voele wy maar al te goed”, hoor 'k zeggen. Ai, docht 'k 't niet? Ik zou 't raad-sel ok wel niet rade! 't Waar ok wonder as 't my zoo glad of ging, wer 't zoo veulen al voor omkruld binne en voor struukele zille in 'e toekomst.

Maar 'k gaan veerder.

In 'e loop der tyden is er 'n wanverhouding ontstaan tusschen bezitters en niks-hewwers, tusschen kaptaal en werkkracht. 't Evenwicht tussen baide is verbroken. Hoe is dat kommen?

Zoolang as ieder zyn brood wat vienne kin, steekt 't niet zoo nouw, al het de eene wat meer as de andere, maar as 't getal die 't niks hewwe al grooter en grooter wordt, wordt heur waie al klainer en klainer of heur sop al dunder en dunder; de eene begint de andere zynens te ontfutselen, wat meest noemd wordt: scherpe of verscherpte konkerensie en hoe harder as de loitsjes onder 'n ander vechte en rase, namst te harder rolt 't geld naar de groote bult. As 't te erg begint te worren gaan goeds de oogen open en zij beginne na te pluusen hoe of de parterij van 't goeie der aarde 'n tyd lang gaand is. Dan doen ze soms vreemde ontdekings.

As 'n huushouding an 'e tafel zit en 't is toevallig es 'n schraal porsje, dan nimt mem de sleef of schep en geeft ieder zyn part in 'e pan; mem deelt rechtveerdig en al kinne de magen zoo ja zoo nea stopt

worre, er zil dochs gien een prottele; de vrede blijft bewaard, want elk weet dat hij zyn porsje hat het en der waar ommes niet meer. Stel nou es dat mem an een of twee dubbel rantsoen gewen het, dan hewwe je 't liewe leven gaande, — 'n gemopper van belang, dat tot hewige toneelen anlaiding gewe kin, al naar 't de anderen nag honger in 'e hals hewwe. Waar er in owervloed op 'e tafel weest, dan kon elk him zad ete, zonder 'n ander te kort te doen, de vrede bleef bewaard, want min zag niet op 'n schepje meer of minder.

As min nou voor „mem” „maatschippij” leest, dan is 't wel te vatten wat ik met dut beeld zegge wil. De maatschippij lykt teworig wel wat op 'n onrechtveerdige mem. Ze geeft de een hest onverdiend dubbel en dwars en die 't er zoo zuur en zoo zwaar voor tobbe motte, onthoudt zij 't noodige en 't hoognoodige. 't Is waar dat de maatschippij altyd zoo te werk gaan is, dat komt deurdats zij nog veer van volmaakt is, maar in slechte tyden loopt heur onrechtveerdige handelwysen 't meest in 'e gaten. Hoe die onrechtveerdige maatschippij nou toe heur plicht te brengen? Dat is 'n vraag en gien gemaklike. Denk er es overna.

Bij de staat most de sleutel van 'e broodkas beruste kinne — en nou kin ik 't met my zels hest niet eens worre of Amerika b. v. wel goed deed en doet deur 't land voor 'n appel en 'n ai weg te gewen. My docht as de staat de sleutel in bewaar hewwe kon, dat 't dan veul beter te regelen waar, dat elk zyn verdiend deel

en gien een bijna onverdiend dubbel en dwars kreeg, zoo as vaak plaats het, werbij partekelieren de groote bron, de aardbodem, in heur macht hewwe en 'k loof voor 't naast dat 't deur deuze omstandighied ok wel eenigszins begryplik wordt wer 't van of komt dat „alles vol zit” en der dogs zoo'n gebrek leden wordt. 't Schort him er hoofdzakelik an dat geld en goed en veral 't grondbezit in te wainig hannen zit. De sleutel van 'e broodkas lait niet genog onder 't beraik van alle menschen.

„Nou, dat wete wy al lang”, hoor 'k weêr zeggen. 't Kin best weze, maar der bin der 'n boel die 't zoo'n begryp van „de sleutel van 'e broodkas meer onder ieder zyn beraik te brengen” maar glad ofkeure en 't heel harsenschimmig en 'k-weet-niet-wat-niet-al vienne.

Kin jimme ok bewyze dat 't die weg wêl op mot? Doen 't dan !?

Omtrent allegaar, die 't ower die dingen prakkezeere, binne 't hierin vrij wel eens, dat ze bekinne: 't gaat niet goed, zoo as 't nou gaat. Elk krijt lang niet de vruchten van zyn aigen werk, en dat diende ans wel zoo te wezen. Elk most betaald worre, naar zyn werk en moeite en wat ziet men? Peerden, die't de haver verdiene, krije 't derom altyd niet. Enkelen worre ryk en ryker, zonder dat ze er bijna een hand voor uut steke, ja veulen bin al ryk bij heur geboorte. Derteugenower staan anderen, die 't met 't zwaarste werk en met de grootste moeite heur mond pas open

houwe kinne. Dat kin nooit zoo weze as 't hoort, zegge sommegen, maar der is ok 'n groote massa van minschen die 't er vast, muurvast op stane dat elk minschenlot, onverschillig hoe 't ok is, zoo deur ons Liewen Heer besteld is en zokke motte dus heur mondsje wel dicht houwe, ofschoon 't er wel danig om spant tuschen baiden, want heur wordt 't vuur ewen na an 'e toonen laid as de anderen, die 't er niks van loowe dat ons Liewen Heer him rechtstreeks der met bemoeit. Nou, ik kies partij voor de lesten, want 't hoort al wat raar as de Liewe Heer de eene beschikt om koevlaisch te eten en te genieten wat er maar op aarde te genieten valt en de andere op droog brood om kauwe laat, ja him soms okdát nog onthoudt. Hoe as min dan prate kin van 'n Liewe Heer, dat gaat myn begryp te bowen; 'k mot eerlik zegge ik vien niks gien liewichied an zoo'n Liewe-Heers-begrip. As 'n aardsche vader zoo deed met zyn kienders, dan zou min him 'n tyran noeme en veul raardere namen gewe. Maar och, hoe kin 'k ok zóó dom weze! 'n aardsche vader is ommes niet met de Hemelsche Vader te vergelyken! Foi! dat is te erg. Wat nou de Hemelsche Vader in der eeuwichied — as wy dood binne naar 't lichem — met elk mensch voor het in 't bezonder, der wete wy ommes niks van. Buuten dat nog is 't dwaas, ja de Heere tergend as wy begrype wille werom en wervoor Hy zoo'n boel aarme—en maar zoo'n bitsje ryke minschen noodig het voor zyn doel. Op aarde zien we duudlik dat de aarmen der binne en 't werk doen, dat de rykere loi heur anwyze, maar

veerder magge wy niet deurdringe in „'s Heeren wegen”; we zouden 't later in 'e hel bezuure motte. Foi, bezondige wy ons in vredesnaam niet deur met God in 't gerichte te treden, en Him te vragen wer om d u t en wer om dat? 't Is ougriselik. Bid zonder op houen tot Him, smeek de Heere Jezis om genade voor jou bedurwene ziel en draag jou lot met stille berusting, al is 't zoo hard as 'n kaisteen maar weze kin en dink maar altyd „Wat God doet is wélgedaan”.

Opmerkelijk is 't wel wat, dat veul loi die't zoo riddeneere, er krekt zoo leep op binne om „'s Heeren wegen” te doorgronden as ieder ander minsch, namelijk as 't heur in 'e buus of an heur korpus wat uuthaalt. Zy kieke krekt as anderen naar de lucht of 't ok regene wil of niet, as ze hooi of not op 't veld, of linnen op blaik leggen hewwe.

At ze 'n erm of 'n been breeke, loope ze ok hard naar dokter en is dat gien regelrecht ingrypen in 's Heeren wegen? As de Heere 't zóó bestuurt, dat iemand zyn erm breekt, dan wil de Heer ommes duudelik dat 'i stikken weze zil — en ondanks dát matige ze heur dogs 't recht an om him maar gouw weer zette te laten. Of ze gelyk hewwe! As 't heur maar in 'e porteminné of an 't gevoel komt, dan binne ze zoo vrijzinnig as een.

'k Zeg naggeres: ze hewwe gelyk, maar 'k zeg er bij: zy mosten nou in andere dingen ok zoo handele (konsekwint weze weetje!) Ze mosten nou ok rejaal weg zegge: 't gaat niet goed; pakhuuzen oppropte vol en 'n heele boel leege magen. Dat is niet de recht-

streeksche wil van God, maar louter 'n gevolg van menschelike fouten, dwalingen en tekortkomingen. Wy hewwe nou niks noodiger te doen as die vroegere fouten in 'e maatschappelijke huushouersberekeningen op te sporen en te herstellen. Zien, dan waren ze eerlik! maar nou? Nea, de minschen — de groote hoop van minschen — dom houwe, da's heur bedoeling.

't Volk hoeft gien kiek in 't maatschappelik huushouersboek. Werchtig niet. Zy mochten de fouten es vienne en tot 'e ontdekking komme wat de natuurlike oorzaken binne van heur ellende. 't Kon licht op 'e buus delkomme. Der mot 'n stokje voor stoken worre. Derom krekt secte-onderwys, onderricht in 'e gewone leervakken (want zonder dat is 'n mensch totaal onbruikbaar, zonder dat kin 'i niet voor 't karregie spannen worre en hij mot werchtig „'t trekken" grondig leere!) Maar nevens dat onderwys in 'e wetenschappen, mot him steenvast op 't hart drukt worre, dat 'i niet an minschelike laibanden, maar an één laiband, die van zyn Hemelschen Vader loopt en dervoor kinne 'n paar dozyn leerstellingen der kerk en de Bybel uutstekend dienst doen, b. v. de erfzonde, de deruutvortvloeiende verdoemenisweerdighied, Jezis van Nazareth 't zoenoffer, de genade Gods, niet te vergeten de leer der berusting, de klaine Hemel en de groote Hel enz. enz. enz. — der hewwe jimme al heel wat, der 't veul met te doen valt, om de groote hoop te mislaiden en te bedriegen, heur zand in 'e oogen te strooien, heur blind te maken voor heur werkelike toestand, tot heur aigen schande en schade, louter ten gerieve van

'n handsje vol, die't er handig gebruik van wete te maken, om inmiddels heur aigen stoffelik voordeel der met te bejagen.

En de slechte tyd richt in dat opzicht ok vrij wat kwaad an. De uut heur aard goeie, brawe loi worre ernstiger stimd as ans. In heur nood vliege ze de kerk in 'e erms. De kerk dient helaas — ok vaak te goeder trouw naar myn gedachten — 'n stikminnig kwakzalversmiddeltsjes toe; zy knoopt de eenvoudige loi in 't oor, dat al deuze ellende de rechtveerdige straf des Heeren is, dat alle narighied geschiedt om de bestwil van heur onsterflike ziel en — klaar is Kees! De loi voele heur 'n riem onder 't hart stoken; pesalmzinge en drawe naar kerk dat 't 'n aard het, wat heur blind en staf maakt voor heur aigen kommer en gebrek. Ik von 't wel zoo goed dat ze 't maatschappelik huus-hoesboek es opsloegen en derin-om-pluurden en dan wat minder in 't testemint, want van een groot deel wat derin staat, begrype ze dochs niks of verstane 't nag glad verkeerd!

En de moderne kerk dan? vrage jimme. Och die zoekt meestal broodvragen en maatschappelijke vraagstikken te vermijden of vliegt der maar wat losjes ower hiene. En as 't al es in 'n preek te pas komt, dan worre meestal de schouders optrokken en ongeveer zaid: „aarme minschen binne der altyd weest, die zil der ok altyd wel blywe.” Der wordt ok liever praat ower geestelike, as ower lichamelike en maatschappelijke ellende. Omtrent dut maakt de moderne kerk de minschen ok 'n benouwd bitsje wyzer. 't Lait ommes

ok niet op heur weg! (?) 't Schient zoo, maar ik kin 't ans niet te best vele. (Maar i k kiek deur my n bril.)

'n Heele boel arrestokraten gaat 't mooi naar 't zin as ower de maatschappelijke kwaal — de broodvraag — maar zwegen wordt. 't Volk maar dom houwe op dat punt is ok heur bedoeling en 't is ok in heur belang. Bij ieder stap die't er deen wordt in vrijzinnige richting, spat er as 't ware weer 'n splinter van heur stoel. De arrestokratische stoel zit, naar't ze zegge, (ik hew er nooit op zitten en 'k hew er ok gien raak op) buutengewoon lekker en maklik. Dat die loi nou noed van heur stoel staan mag ieder wel toegewe en om die stoel zoo lang mogelijk te beschermen, kinne ze niet beter doen as de secte-school te steunen en 't volk op te hitsen teugen de goddelooste aller staatsinstellingen, teugen de openbare school. En dat lukt heur wel arig — maar nog niet alheel!

Minschen, minschen, wanneer zil jimme de schillen es van 'e oogen vallen. ('k Bedoel de m a s s a minschen; de arrestokraten hewwe ower 't geheel de slaap behoorlikjes uut!)

'k Ben niks bij 't gewen van onderwys betrokken en dochs ik brand voor de neutrale openbare school, want dervan verwacht ik veul goeds. Hoewel die school nog veer van volmaakt is, lait ze heur er op uut om van kienders zelfstandig dinkende en oordeelende minschen te vormen. Godsdienstige leerstellingen en dwaalbegrypen worre de kienders der zorgvuldig onthouwen. De jeugd wordt leerd uut aigen oogen te kieken, min knoeit er de hartjes niet naar persoonlike of

partijbelangen, maar maakt ze bekwaam om heur aigen belangen in te zien en te leeren bevorderen. Vat je wel, krekt 't teugenowergestelde wat de secteschool bewerkt!

As ik de zoogenoemde liberalen, allegaar van zels werme voorstanders van neutraal openbaar onderwys, es voor my lans gaan laat, dan kin 'k niet nalate es te glimlachen. Werom? Ik zil 't jimme zegge. Hierom: dat er goeds binne, naar myn inzichten, onder'e liberale vlag varenden, die 't naggeres te eeniger tyd raar van 'e bok droome zille; dat er 'n tyd komt werin ze bang worre van die zelde deur heur met oprichte school, werin ze de openbare school hartgrondig verwinsche zille. Hoe zoo? Ik zil 't nog duud'liker zegge. 'k Zai straks dat de openbare school heur er op uut lait om „zelfstandig dinkende menschen te vormen” Wie bezoeke nou de openbare school? 't Binne voor 't grootste deel kienders van de mindere man, van de man, die't deur alle tyden hiene ploeteren en scharrelen het voor 'n sober stik brood.

As de kienders van die loi, deur 't onbevooroordeelde onderwys der onzijdige school noues de oogen opengaan voor maatschappeleke gebrekken, der't heur ouders blind voor waren, en zij viene 's bronnen van heur ellende, zy wyze de wereld es an dat zij ok rechten hewwe en noeme heur rechten es bij de naam ze gaan es stap veerder en aische heur rechten dan hewwe jimme mij nou begrepen? Dan zil menig halfbakken „liberaal” wel wat werm in 'e broek worre en hy zou meschien graag hewwe dat 't volk

maar zoo dom blewen waar as koeiens! Dat hewwe Rome en Dordrecht van begin of an al begrepen, der van deen heur haat teugen alle werachtige verlichting. Is 't ok zoo? Ik zien niet ans of de openbare school lait er toe, der zit niks op, en veul harder as 'n boel meene en wel winsche zouen.

De volksverlichting gaat zyn gang, terwyl menig liberaal regeeringspersoon niet met zyn tyd met gaat; van der ok zoo wainig vooruutgang in ons wetgeving. 'k Zeg jimme: zoo'n leger schoolmeesters kin wat uutrichte al binne zy 't heur zels vaak niet eens ten volle bewust, en al bin ze der veer van deen om rechtstreeks as maatschippij-hervormers op te treden.

De „echte" liberalen binne niks bang van die verlichting des volks. Zij ziene de boi weerga'sche goed andrywen kommen, maar wy hewwe nag hest de tyd niet dat ze 't zwerk met de werkelijke kleuren in 't openbaar ofschildere durwe. Zy late der heur wel es 'n bitsje oweruut, maar de owegroote meerderhied wil niks zien. Nou fluustere ze al wat onder 'n ander ower grondwetherziening, kieswethervorming hm! hm! veulen blywe doof en al schemert 't heur soms wat voor de oogen, dan paaie ze heur zels met te zeggen: 't het zoo'n haast niet, de donderboi is nag veer of, min owerdryft, 't zil zoo vreeslik niet toegaan, houwat! 't volk is nag niet geheel ontbloot van godsdienstzin! enz.

Nou treuzelt 't maar wat om en de staatkundige partijen wete zels niet wat ze wille of . . . ik begryp heur niet (wat heel wel zoo weze kin). Wy zille kieke

wat er van komt, maar ik bin er niks ower op myn gemak, ik wou maar wát graag dat de partijen 't „gevaar” wat beter inzaggen; 'n bitsje van 'e zwarte kant kon niet zoo veul kwaad, as er de spot met te drywen. De partijen motte 't pripperaat dat toesjoer voor de maatschippij klaar maakt wordt maar es goed bekieke! Dat pripperaat bestaat ommes uut just gien lekker goedsje! 't Hiet, loof ik: 't nimmén van meer recht met geweld deur 't volk. Omdat dut zoo'n misselik geneesmiddel (?) is, docht my mosten ze 't inslikken dervan voorkomme en voor vast maar zoo gouw as 't kin, de grondwet herzien — niet in naam maar in wezen — in zoo'n vrijzinnige geest as 't oogenblik maar wat toelaat; dan 't kiesrecht hervorme, weg met 't geld-maatstokje en dervoor in 't plak kiesbevoegdheid naar 'n bekwaamheidsmaat, zoo ruum mogelijk maar. Is de byt: algemeen stemrecht in eens te groot, hap er dan twee of drie keer ower; as 't die weg maar opgaat, dan gaat 't bepaald de goeie kant uut. (?) 't Is ans lang niet de bedoeling van 'e man, der't ik lesten 'n stik van las; die man zai: „der binne veul te veul kiezers, in plaats van te min” en as bewys haalde 'i an dat de opkomst bij de stimbus meestal zoo bedroevend klain is. In 't leste wil ik hem graag gelyk in gewe, de opkomst is soms klain en dat veulen van heur stimrecht gien gebruik make, mot dat ok toeschreven worre an 'e omstandighied dat 'e kiezers m a a t s c h a p p e l i k (niet godsdienstig) allegaar uut één soort bestaan, n.l. uut belastingbetalenden? Ik stel mij voor dat er 'n bult

kiezers binne die't zegge: „'t kin ons niks scheele wie't an 't roer komt, bij de eene partij is „belasting betale” de boodschip en bij de andere „geld opbrenge” 't wachtwoord. 't Is lood om oud yzer, wie 't wy ok maar kieze. Wij loope niet naar de stimbus, wij blyve an ons werk.” In zoo'n riddeneering zit wel wat waarhied, dinkt jimme 't ok niet? Evenwel zuu were waarhied is 't niet!

Intusschen is er gien beter middel om 'e ontevredenheid op te wekken en te onderhouden, as gien aandacht te schinken an de vragen en winschen van 't volk; 't volk òf niet eens òf hooghartig te woord te staan, minachtend de schouders op te trekken en te zeggen: 't volk het niks te vragen van ons, 't volk is onmondig, wij zille 't volk wel gewe, wat wij noodig en nuttig achte. Da's glad verkeerd. Hoor 't volk an, treuzel niet, maar handel. Prebeer maar niet om de tydstroom te keeren, zoek him te laien, — dat is de roeping van elke regeering, zou 'k meene. Dan binne de groote schokken en botsingen te voorkomen die't ans bepaald volge motte. Gewelddadige omkeeringen ontstane, zy binne niet te maken op elk oogenblik. Dut mot wèl in 't oog houen worre.

In 't begin van myn brief hew 'k zaid dat ok domenies klage, 'k hew de kerk ok al es anroerd; ik wil der naggies op terug komme. 'k Loof niet dat de „broodvraag” in 't algemeen de noodkreet is van de preekheeren, ofschoon 'n deel er van gouwes beweere de Heere an heur roepen te hooren, wer't de gemeente de meeste ryksdaalders voor heur preeken geeft.

Gelukkig hewwe ze allegaar niet zoo'n scherp gehoor; ok 'n deel komt er rond voor uut dat ze voor geld preeke, net as 'n ander ok voor geld werkt. Der kin gien een wat teugen hewwe, mits at ze bij de geldkracht ok met 'n andere kracht bezielt binne: de zin voor 't goeie, 't edele, voor recht en gerechtighied.

Jammer dat veul domenies heur taak zoo averechts opvatte — al binne de meesten ok te goeder trouw — namelijk dat ze de minschen godsdienstleer te slikken gewe in plaats van de godsdienst zels. De maat loopt ower van al de narigheden die de leer brocht het en der steeds met vort gaat te brengen: roezie, haat, harrewarrerij zonder end en nog veul ergere dingen; werom ze te noemen en uut te pluuzen? Elk kin ze wel, de gevolgen van twist en haatdragendhied onder de minschen, maar elk ziet niet hoe'n razend groot andeel derin 't misverstand het tusschen godsdienst en godsdienstleer. 't Doet de minschen scherp, vol bitterhaid teugenower 'n ander staan op zeer onminschweerdige manier. Der binne domenies, die't wete dat 't in smerig water goed visschen is; der binne gewetenloozen, die 't vuur van godsdiensthaat en onverdraagzaamhied tot torenshooge vlammen met schandeliken yver anblaze en onderhouwe. De derdeur ontwikkelde wermte bij de volgzame menigte bruuke ze tot alle mogelike — de meest uiteenloopende — doelenden, tot rechtstreeksche stoffelike en zedelike schade van 't volk, dat ongelukkig te eenvoudig is om 't valsche van het ware te onderschaiden en volstrekt niet inzien kin, dat zij zels alle nadeelen er van drage

en er gien byt voordeel bij behale, want de Hemel, hiernamaals, die't heur as loon voor heur blinde gehoorzaamhied in 't opvolgen van vaak schandelike bevelen beloofd wordt, die zille ze ofwachte motte! Zouen je niet hagels worre motte op zokke tweedrachtstichters? (Verdraagzaam en zoetzappig binne twee woorden!)

De godsdienstzin wykt van 't volk, hoort min zeggen, veral bij 't jongere geslacht onder de „nijlichters”. (De Roomschen en Otterdoksen hewwe derower niet te klagen, — heur volkje is zoo nuet as lammes.) Dat de godsdienstzin bij 'n deel van 't moderne volkje wykt, der loof ik niks van, wel wykt de godsdienstleerzin en der magge wy blij om weze. Zoolang as de zin voor recht en gerechtighied bestaan blyft, is er gien gevaar voor de godsdienst en de vraag naar 't rechtveerdige nimt steeds toe. We zien dat duudelik in 'e rechtspleging, 't gevangeniswezen, liefdadighiedsstichtingen, in tal van zaken der 't ware, praktische godsdienstzin in valt op te merken.

Er binne utwassen, jammer genog, b. v. het niet in 'e kerk-kommen. An wie de schuld? De domenies zille de schuld wel gewe an 'e minschen, want zij preeke en preeke al, maar de loi komme lang zoo trouw niet in 'e kerk as vroeger. Wat kinne de domenies ok meer der an doen? De niet in 'e-kerk-kommers zegge: 't lait him an domenie, of aigentlik an zyn preeken. Zoo geeft de eene de andere de schuld. Wie het nou gelyk? Domenie staat alleenig teugenower 'n heel deel van zyn gemeente. Het domenie nou gelyk en al de

anderen ongelijk? Da's wel wat kras niet? 't Komt mij voor om hier 't spreekwoord es toe te passen: twee kiewes hewwe baide schuld; 't lait him an domenie zoowel as an 'e minschen.

Ik mot ok zegge as de minschen in 'e kerk anboden wordde, wat ze zochten, dan zouden ze er wel hiene gaan. De beste domenies wil 'k niet te na komme, maar de goeien motte 't altyd met de minder-goeien ontgelde.

Nou dan. — Exegetische of uitlegkundige preeken der 't de minschen voor 'n dartig jaar 'n biester bult nogt an hadden, hewwe heur tijd wat hat; 't begint veulen te vervelen alweer te hooren, hoe't dut of dat verhaal opvat worre mot. Bovenbegrypelike preeken ower 't leven na 't storwen, der't gien een zeker hied van het — ower de goedertierenhied Gods — bij al de ellende om ons hiene — der't 'n domenie (as'i de lotsbeschikking los laten het) moeilik verband in vienne kin, laat staan 'n leek, och 't mag es 'n zenuwachtig wyffe hest an 't schriemen brenge, 't mag goeie indrukken gewe, 't mag enkelden stichtte, maar 't sticht ok sleur, en de loop die't het kerkgaan, of aigenlik het niet-kerkgaan, nimt, is dat ok 'n bewys dat domenie niet genug de toon weet te treffen, werin de minschen liever 'n preek of redevoering hoore wouen?

Jimme zouden hest dinke dat ik de wieshiet in aigen-dom hew, dat praat maar ower alles en van alles! 'k Kin jimme voor vast zegge dat niks minder waar is, ans zou 'k de domenies gouw zegge hoe't ze wèl preeke motte; ik zou 't heur gouwes eventjes voor doen.

Dat kin ik niet doen, maar in partekeliere praatjes het elk hest wat te zeggen ower 'e kerk en ower het preeken; in 'topenbaar praat gien eener ower wat 'i op 'e kerk teugen het en derom doen ik 't nou es zoo goed en zoo kwaad as 'k kin.

Ik voel zoo an my zels — en veulen voele 't met mij— dat domeni uut 'n ander boekje preeke mot, da's te zeggen: hy kin en mag de Bybel wel bruuke, der zit nag preek- en spreekstof genog in. (Stoffelik stof niet want der zorgt ommes de honnegiesler voor?)

Ik wil der met zegge dat ik van dinkbeeld bin, dat domenie te veul preekt zoo as 'i voor tien, twintig of meer jaren leerd het, te veul naar de ouwe school, te veul vort preekt in 'e geest van de toenmalige perfesters en dokters in 'e teejelegie. Die loi binne wel is waar razend knap, binne dag en nacht an 'e studie, maar 't kin best gebeure dat ze derdeur gien tyd of er gien erg in hewwe om ok es in 't volksleven te kieken. Dat kleeft naar myn wyze van zien ok nag genog an veul domenies. As 't tij verloopt motte de bakens verzet worre en in 'e teugenworige tyd verloopt 't tij van 'e moderne kerk wel wat. Derteugen an te kakelen en te kimmeneeren geeft niks. Nou docht ik zou wel wat fleur in 't spul te brengen weze, as er es uut 'n ander boekje preekt wordde, dat is te zeggen: maar beter, raddekaler ingriepe in 't dagelikschen leven van 'e minschen in heur streven, werken, winschen en dinken. Wat minder verhewene, afgetrokkene bespiegelingen gewe en wat meer uut alledaagsche voorvallen, uut stoffelike dingen, belangen of vraagstikken

van 'e tyd mot 't zielebrood bakt worre. Er mot niet uitsluitend op 't gevoel, maar veral ok op 't verstand werkt worre, deur 't stoffelike op 't geestelike, 'k loof dan slaagt min beter. Vader Oberlin wist 't ommes ok wel, dat 'i zedelik zyn gemeente 't allermeest en 't vlugst helpe kon, deur krachtig te werken an 'e stoffelike belangen van 'e leden der gemeente. Deurdat de man him krachtig toelai de maatschappelijke toestand te verbeteren, derdeur wekte hij de zedelike bewusthied bij de minschen niet wainig in 'e hand. Elke goeie domenie doet zoo ok en zokke bin der, al binne ze er veul te min nog.

'n Gemeenteraad, die b. v. 't dobbelen en zuupen te keer gaat, enkel deur 'n stik pompier van kracht te maken, 'n verordening te maken wil 'k zegge — doet al veul meer voor de godsdienst as 100 preeken ower „de ellendighied der ziel” ooit doen kinne.

't Leerstellige mot zooveul mogelijk links legge laten worre, met dat gedoente gaan wy niks vooruut. 't Is in plaats de rim an 'e karre van 'e veruutgang! Ans mosten wy nou na 1800 jaar al veul veerder weze.

An 'e andere kant deden de moderne minschen goed at ze 'n bitsje toegevend waren ten opzichte van heur domenies en heur preeken. Min kin van deuze ok niet 't volmaakte aische, net zoo min as van anderen.

Verwacht ok niet alles van geleerdhied en knapighied: verwacht niet alles van onderwys en wetenschap. Dat alleening kin de wereld ok niet redde. Deugd en knapighied hoor 'e bij 'n ander en nou kin

de kerk, as 'i waar zoo as 'i weze kon, veul goed doen. Dat godsdienst en wetenschap twee dingen binne, zil 'k jimme nog even bewyze. 'k Hew derop 'n klain kunsje. Lees maar es: - „Een gulden verdiend en nog 'n gulden verdiend is twee gulden”, zait de wetenschap. „Ja” zait de godsdienst. „Een gulden verdiend en 1 gulden stolen is twee” zait de wetenschap. „Hou, nea” zait de godsdienst „die rekenerij gaat niet goed, die leste, die stolene gulden geldt niet”. „Die geldt wél”, zait de wetenschap; „1 gulden en der 1 gulden bij binne twee guldens, wer't ze weg komme, kin my niks scheele”. Vatte jimme 't nou?

Hoor es, kort en goed, de kerk wil ik houwe en 'k noodig alle minschen uut er an te helpen om him te maken tot 'n kweekplaats van al wat goed, schoon, edel en rechtveerdig is, in de ruimst mogelijke zin.

En nou gaat myn bril in 't vesjes buusje, hoor!

De groetenis
van 'n BILDTKERT.

N.B. Ik verzoek gien anmerkings op spel-, taal- en letterfouten. Ik hew 't er del schrewen zoo as ik 't zegge zou in 'e spreektaal met al zyn lekken en gebreken, inkonsekwinsies, barberismen of hoe't die dingen meer hiette.

Bij den drukker dezes is mede verkrijgbaar :

Voordrachten en Gedichten

op wetenschappelijk—godsdienstig terrein
door

S. BREDZEE. f 1,50.

Tuinwerkzaamheden

naar de volgorde der maanden aangegeven
en toegelicht.

Met een aanbevelend woord

van den heer

A. F. MARLET. f 0,25.

TAFEL VOOR WERKLOONEN

van 2 tot 15 cents per uur, over al de uren
van 1 tot 92.

f 0,20.

m. b. v.